

М. С. МУЛЯР

*Мирослава Сергіївна Муляр, здобувач Київського
університету права НАН України*

СТАН ВІТЧИЗНЯНИХ ЦИВІЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОВІДНОСИН СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Будь-яке наукове дослідження є логічним продовженням раніше здійснених розвідок, які є тими «трьома китами», на яких тримається певна теоретична концепція. Керуючись цим засновком, ми розпочнемо дослідження генезису теоретичних поглядів на правові аспекти споживчих кредитів у вітчизняній цивілістичній думці. Насамперед зазначимо, що українська наука цивільного права не володіє значною кількістю спеціальних досліджень правової форми споживчого кредитування, що пояснюється, на нашу думку, відносною новизною цієї проблематики, яка загострилася лише останнім часом внаслідок істотного збільшення спірності (насамперед у межах судових проваджень) правовідносин, що опосередковують усі аспекти споживчого кредитування.

Крім того, закономірність стану розвитку наукової думки про цивільно-правові аспекти споживчого кредитування полягає і в тому, що до певного часу воно не виділялося із класичних тенет кредиту, а відтак, як правило, фрагментарно розглядалося в контексті кредитних правовідносин. Лише динамічний розвиток сегменту ринку фінансових послуг, що охоплює споживче кредитування, спричинив не лише реакцію з боку законодавця (насамперед йдеться про закріплення у Законі України «Про захист прав споживачів» положень, що покликані були охопити специфічні риси споживчого кредитування), а й підвищення заінтересованості з боку науковців до правової форми цих відносин.

Метою цього дослідження є узагальнення досягнень вітчизняної цивілістики в контексті правовідносин у сфері споживчого кредитування та виокремлення недосліджених або малодосліджених аспектів окресленої проблематики.

Стан наукових досліджень у запропонованому нами напрямі характеризується відсутністю подібного роду досліджень, а здійснені окремими дослідниками, такими як С. М. Лепех, Л. М. Іваненко, О. Ю. Поліщук, В. О. Майоров, Л. П. Оплачко, В. Я. Погребняк, В. Я. Денисенко, Б. М. Янишен, В. П. Пономаренко, О. О. Яנוвицька, Г. Б. Зеленова, спроби певних узагальнень, є занадто поверховими та вузько спрямованими.

Насамперед слід зазначити, що питання позиково-кредитних правовідносин ставало предметом дослідження як в дореволюційний період розвитку вітчизняної цивілістики¹, та і за часів Радянського Союзу² та на сучасному етапі розвитку української науки цивільного права³. Проте в силу відсутності розвинених у сучасному розумінні відносин споживчого кредитування не сформувалися більш-менш сталі наукові позиції, а викладений у них матеріал має наукове значення лише в контексті відповідних загальних теоретичних цивільно-правових засад регулювання позиково-кредитних правовідносин (поняття кредиту, правова природа зобов'язання кредитора надати кредит, правові наслідки порушення умов виконання зобов'язань позичальниками тощо).

Доступний для нас науково-теоретичний матеріал пропонуємо поділити на той, що зафіксований у монографічних дослідженнях (переважно дисертаційних роботах) та статтях у фахових журналах і збірниках.

У якості принципу викладення матеріалу вважаємо за доцільне запропонувати ретроспективний спосіб викладення розвитку цивілістичних досліджень правових аспектів споживчого кредитування.

Розпочнемо з огляду монографічної спадщини вітчизняної цивілістики, що репрезентована на цей час окремими дисертаційними дослідженнями, автори яких торкаються окремих аспектів проблематики правової складової споживчих кредитів.

Ще на початку 2000 р. у своїх дослідженнях Л. Г. Рябко здійснила спробу з'ясувати особливості кредитування громадян. Науковець наголошує на економічно-правовій специфіці споживчого кредитування, яка спрямована не на виробництво, а на кінцевого споживача⁴. Далі автор здійснила класифікацію споживчих кредитів, проте не пояснила, у чому полягало насамперед цивільно-правове значення виділення тої чи іншої класифікаційної групи⁵. Відтак, за межами дослідження залишився величезний масив не лише практичних, а й теоретичних аспектів правового регулювання відносин за договорами про споживчі кредити. Хоча, слід підкреслити, що мети здійснити тією чи іншою мірою дослідження цивілістичної складової правового регулювання споживчого кредитування автор не ставила.

Проблематики цивільно-правової складової споживчого кредитування в своєму дисертаційному дослідженні торкнувся В. О. Майоров та зробив декілька висновків⁶. Насамперед автор стверджує, що «... така ознака споживчого кредиту як цільове використання, не відображає сутності такого кредитування, оскільки під споживчим кредитуванням в економічному сенсі більшість вітчизняних економістів розуміють витрати домашніх господарств на придбання споживчих товарів і послуг для особистих потреб. Та й розмір спожив-

чого кредиту не дозволить у більшості випадків чітко ідентифікувати цільове використання»⁷, а також, «якщо позичальник реалізує право, передбачене ч. 6 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», щодо відкликання згоди на укладення договору про надання споживчого кредиту, то, по-перше, таке відкликання згоди за своєю природою є односторонньою відмовою від договору; по-друге, так відмова певним чином дестабілізує правовідносини між банком та позичальником; по-третє, позичальнику надано, на його вибір, право повернення банку отриманих коштів або товару, відповідно отримання банком товару замість коштів, нав'язує банку інші невластиві йому функції. З огляду на викладене, пропонується у ч. 6 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» виключити положення про повернення товару банку, та викласти її в такій редакції: «6. З відкликанням згоди на укладення договору про надання споживчого кредиту споживач повинен одночасно повернути кредитодавцю кошти, одержані згідно з договором»⁸. Зазначені висновки є дещо спірними та будуть нами окремо досліджені під час розробки відповідних компонентів концепції цивільно-правового регулювання відносин у сфері споживчого кредитування.

Звертає на себе увагу дисертаційне дослідження Л. П. Оплачко, яка на підставі сучасного економічного та правового матеріалу, особливо судової практики, здійснюючи класифікацію відносин за кредитними договорами уникає виділення в якості їх виду споживче кредитування⁹ і лише побіжно згадує про споживчу властивість кредитів та її відбиття у правовій формі, зокрема, у контексті можливості «глибини» саморегулювання відносин між учасниками відносин з приводу кредиту¹⁰. Хоча в цілому значна кількість зроблених автором висновків, насамперед щодо врегулювання переддоговірних відносин учасників цивільних відносин, які передують укладення кредитного договору, відмови позичальника від отримання кредиту тощо, заслуговують на увагу та потребують подальшого розвитку з урахуванням сучасних реалій.

Достатньо цікаве дослідження кредитних правовідносин в аспекті іпотечного кредитування здійснено Н. М. Квіт¹¹, яка у своїй дисертаційній роботі комплексно дослідила значний спектр практичних і теоретичних аспектів цивільно-правового регулювання відносин щодо іпотечного кредитування, але при наявності загальноновизнаного розуміння того, що іпотечне кредитування за своїм змістом охоплюється споживчим кредитуванням, а відтак і стосується договорів про споживчі кредити, залишила без уваги останні. Разом із тим ми, розуміючи ці обставини, все ж вважаємо, що окремі висновки автора будуть цінними для нас при дослідженні тих чи інших аспектів цивільно-правової форми відносин у сфері споживчого кредитування, що стосуються насамперед їх договірної складової.

Фактично цим і вичерпуються монографічні дослідження, що мають своїм предметом певний ступінь дослідження цивільно-правових складових відносин у сфері споживчого кредитування. Ці дослідження, у силу масштабу свого предмета, вмістили у себе лише незначну частку правової проблематики споживчого кредитування та свідчать про відсутність стійкого правового теоретичного каркасу відносин, що виникають та припиняються стосовно споживчих кредитів, а відтак, про відсутність наукової основи для законодавчого та правозастосовного компонентів правового середовища розвитку таких відносин.

Не можемо обійти своєю увагою й дисертаційну працю В. Я. Погребняка¹², у якій він здійснив спробу дослідити цивільно-правове регулювання відносин споживчого кредитування. Насамперед у якості наукової новизни автор пропонує розуміти правову природу споживчого кредитування як «договірних відносин, що виникають між позичальником (фізичною особою) та кредитодавцем (особою, яка має право здійснювати діяльність у сфері споживчого кредитування), з приводу надання позичальнику коштів на умовах строковості, платності та повернення для задоволення його особистих, сімейних, побутових потреб, не пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності»¹³. На нашу думку, такий висновок є досить спірним, оскільки суперечить справжньому змісту відносин у сфері споживчого кредитування, які не лише охоплюють взаємостосунки між кредитодавцем та позичальником-споживачем, а й включають до свого кола відносини, що виникають між вищезазначеними суб'єктами та кредитними посередниками, бюро кредитних історій, особами, які укладають із позичальниками різноманітні договори щодо товарів, робіт та послуг. Так само договірний елемент цих відносин є лише одним із компонентів споживчого кредитування, оскільки останнє охоплює собою переддоговірні відносини (реклама та розкриття умов кредитування).

У дисертаційній роботі запропоновані й інші пропозиції, з якими можна погодитися та які є дискусійними.

*Палітра вітчизняних цивілістичних досліджень представлена переважно статтями з наукових журналів та збірників праць таких авторів, огляду яких ми присвятимо наступну частину цього дослідження*¹⁴.

Наскільки відомо нам, однією із найперших спроб здійснити дослідження окремих аспектів проблематики договорів споживчого кредиту є стаття Б. М. Денисенка¹⁵, в якій він зосередив свою увагу на питанні особливостей змін в односторонньому порядку умов договору про надання споживчого кредиту в контексті прийняття змін до ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», зокрема спробував дослідити здійснення права споживача на відкликання згоди на укладення договору споживчого кредиту. На думку дослідника, його реалізація на тлі інших положень актів цивільного законодавства України є проблематичною, оскільки «не зрозуміло логіки законодавця, який увів у цивільний обіг новий термін «відмова від згоди на укладення договору», а також звернув увагу на дискусійність положення про те, що «споживач має право достроково повернути споживчий кредит». Крім того, у цій статті автор розглянув проблему несправедливих умов стосовно договору про надання споживчого кредиту та дійшов висновку про необхідність «більш детально конкретизувати саме які умови договору про надання споживчого кредиту можуть бути визнані несправедливими або визначити критерії їх оцінки». У цілому здійснене дослідження не може претендувати

на теоретичність, оскільки зосереджене переважно на проблематиці застосування певних положень актів цивільного законодавства України щодо окремих аспектів укладення, виконання та припинення чинності договорів про надання споживчих кредитів. При цьому все ж слід віддати належне тому, що окремі висновки, зроблені автором 2006 р., підтвердилися в майбутньому. Насамперед це стосується проблеми реалізації права на відмову від згоди на укладення договору про надання споживчого кредиту, стосовно якої існує значна та неодноманітна судова практика.

Наступним у часі дослідженням науково-теоретичного спрямування, що стосується проблематики цивільно-правової форми відносин з приводу споживчого кредиту, є стаття О. Ю. Поліщук¹⁶, яка присвятила її правам споживача при придбанні ним продукції у кредит на тлі актів законодавства України та міжнародно-правових актів (насамперед Директиви 87/102/ЄС від 22 грудня 1986 р.¹⁷). При цьому, здійснивши порівняльний аналіз між нормами Закону України «Про захист прав споживачів» та Директиви 87/102/ЄС від 22 грудня 1986 р., зробивши висновок про їх схожість, автор все ж не запропонувала якихось науково-теоретичних узагальнень та пропозицій.

У період з 2007 по 2009 рр.¹⁸ спостерігається певна прогалина, яка характеризується відсутністю теоретичних досліджень правового аспекту споживчого кредитування, закономірність виникнення якої ми, на жаль, достеменно пояснити не можемо, хоча маємо власну гіпотезу.

Завершення цієї прогалини знаменує дослідження С. Лепех¹⁹, яке за своїм змістом є спробою науково-практичного коментування окремих положень чинного на той час законодавства України в контексті відносин споживчого кредитування, в основному в напрямі визначення загальної суми витрат позичальника. Крім того, у цьому дослідженні порушується питання про застосування норм СК України щодо надання згоди іншого із подружжя на укладення договору про надання споживчого кредиту. Торкнулася автор і питання щодо права позичальника на дострокове повернення споживчого кредиту. Зроблено висновок про те, що у разі здійснення цього права банк не має право встановлювати будь-які санкції.

Наступна спроба дослідити нашу проблематику здійснена в праці Л. І. Іванової²⁰, яка присвятила своє дослідження правовому регулюванню споживчого кредитування. Так, окресливши соціально-економічні передумови споживчого кредитування та здійснивши оглядовий екскурс в окремі аспекти нормативно-правового регулювання відносин у сфері споживчого кредитування, автор присвятила половину свого дослідження проблемі правомірності надання споживчих кредитів у іноземній валюті²¹, дійшовши висновку про те, що «укладення договору споживчого кредиту в іноземній валюті є порушенням чинного законодавства взагалі і порушенням прав споживачів зокрема», оскільки це є «порушенням одного із принципів цивільно-правових відносин, які закріплені у ст. 3 ЦК України – принципу справедливості»²². Завершила вона своє дослідження висновком про те, що «надання споживчого кредиту в доларах США будь-яким банком є способом зловживання правом, коли всі ризики знецінення національної валюти України банк як суб'єкт підприємницької (господарської) діяльності шляхом порушення вимог закону перекладає на фізичну особу – позичальника за кредитним договором та споживача кредитних послуг, що є грубим порушенням частини 3 статті 13 Цивільного кодексу України»²³.

Зазначена стаття не містить якихось положень, що відображають певні закономірності розвитку правової форми споживчого кредитування, та є, по суті, науково-практичним коментарем окремих положень чинного законодавства України. Разом з тим, акцентування уваги на проблемі правомірності надання споживчих кредитів в іноземній валюті небезпідставне.

Науковий інтерес викликаний суспільно-економічними подіями, спровокованими фінансовою кризою 2008 р., окремими наслідками якої стали девальвація національної валюти, неплатежі позичальників споживчих кредитів та істотне збільшення судових справ, предметом яких були питання правомірності укладення та виконання договорів про надання споживчих кредитів в іноземній валюті.

Тобто, раніше нецікава тематика перейшла в статус «модної» проблематики на тлі конфліктних ситуацій між позичальниками та кредиторами.

Справжній бум спроб науково-теоретичного переосмислення цивільно-правових засад споживчого кредитування розпочався в 2013 р., коли вийшли в світ декілька статейних досліджень проблематики.

Проблемі особливостей правового статусу споживача відвів місце у своїх дослідженнях В. П. Янишен²⁴. Так, у своїй праці автор зупинився на окремих аспектах цивільно-правового регулювання відносин споживчого кредитування, звернувши увагу на те, що «особливістю фінансово-кредитних відносин за участю споживача необхідно вважати виникнення у кредитодавця ще за неукладеним договором споживчого кредиту обов'язків, прямо встановлених законом»²⁵. Цей висновок за своїм характером є постановкою проблеми у занадто широкому вигляді, але автор чомусь не занурюється в сутність цих обов'язків, не акцентує уваги на їх правовій природі та, на нашу думку, викладає позицію методологічно некоректно, оскільки відносини інформаційного характеру на переддоговірній стадії вочевидь є відносними, позаяк мають чітко визначених суб'єктів, а відтак цей аспект має розглядатися через право споживача вимагати від кредитора надання певної інформації. Далі автор акцентує увагу на проблемі відсутності «імперативного обмеження розміру відповідальності (споживача-позичальника)²⁶, яка полягає в тому, що відповідальність підприємця в кредитних правовідносинах є частково обмеженою в силу Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», тоді як відповідальність споживача-позичальника може бути обмежена виключно за доброю волею суду.

Слід назвати дослідження В. П. Янишена, який у продовження розпочатого в 2013 р. вивчення особливостей правового статусу фізичних осіб-споживачів фінансово-кредитних послуг концентрує свою увагу на

проблематиці несправедливих умов договорів про надання споживчого кредиту²⁷. Дослідивши чинне законодавство України у сфері споживчого кредитування в контексті правового регулювання несправедливих умов зазначених договорів, автор дійшов висновку про те, що «положення про несправедливі умови, передбачені ч. 5 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» дозволяють споживачу кредитних послуг забезпечити, при дотриманні формальної рівності сторін за кредитним договором, також і фактичні рівність. У разі порушення цієї вимоги, споживачу надаються додаткові засоби захисту своїх прав шляхом визнання несправедливих умов недійсними або їх зміни у судовому порядку, що, безумовно, посилює правову захищеність споживача. Цьому також сприяють положення закону про нікчемні умови кредитного договору, недійсність яких встановлена законом без необхідності звернення до суду»²⁸.

Правовій природі та змісту споживчого кредиту свою працю присвятила О. О. Пономаренко²⁹, здобутком якої є запропоноване автором визначення споживчого кредиту як правової категорії саме як коштів «(гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент), що надаються кредитодавцем (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві (фізичній особі, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника) на придбання продукції (будь-якого виробу (товару), роботи чи послуги, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб)»³⁰. Позитивною рисою цього дослідження можна відзначити намагання автора дослідити соціально-економічну сутність відносин споживчого кредиту. Проте, на жаль, автор так і не перевів відповідні аспекти економічної природи споживчого кредиту в цивільно-правову площину, що, на нашу думку, дало б змогу зрозуміти певні закономірності розвитку правової форми відносин споживчого кредитування.

Оглядовий характер має дослідження, проведене Г. Б. Яновицькою³¹, яка поставила досить цікаву мету – «визначення основних правових засад і методів механізму реалізації прав споживачів при укладення та виконанні кредитно-фінансових договорів»³² та присвятила цьому дослідженню матеріал, що стосується укладення та виконання договорів споживчого кредиту, але не розкрила механізм здійснення прав споживачів, його переваги та недоліки, а лише обмежилася висновком про те, що «опрацьовані джерела свідчать про правову незахищеність споживача, як найслабкішої ланки у сфері споживчих послуг»³³.

У 2015 р. наукова спільнота не залишила поза увагою своїх наукових інтересів проблематику правовідносин у сфері споживчого кредитування. Зокрема, предметом дослідження М. О. Зеленової³⁴ було заявлено окремі аспекти захисту прав споживачів у сфері споживчого кредитування. При цьому, як і в більшості згаданих вище досліджень, автор здійснила коментування актів чинного законодавства України в сфері споживчого кредитування та дійшла висновку про те, що «вирішення питання про захист прав споживачів у сфері кредитування має лежати не тільки в правовій, але й у соціальній площині. Усунення протиріч між споживачами кредитних послуг та фінансовими установами має буди здійснено за рахунок досягнення правового компромісу. При цьому особливий правовий статус споживачів фінансових послуг має бути реально підтверджений за рахунок значних поступок з боку держави та банків під час вирішення конфлікту інтересів у сфері споживчого кредитування»³⁵. Проте автор так і не запропонувала навіть контури того «правового компромісу», який допоміг би усунути протиріччя між споживачами кредитних послуг та фінансовими установами, що свідчить про поверховий характер проведеного дослідження.

Правові аспекти припинення зобов'язань за договором споживчого кредиту на вимогу однієї зі сторін стали предметом дослідження С. М. Лепех³⁶, яка особливу увагу приділила проблемі впливу зміни валютного курсу на правовідносини між кредиторами та позичальниками-споживачами, обґрунтовуючи при цьому хибність судової практики, що не визнає за цим фактом підстави виникнення у позичальника права вимагати зміни або розірвання договору споживчого кредиту на основі норм ст. 652 ЦК України. У подальшому автор досить ретельно досліджує умови здійснення права позичальника на відкликання згоди на укладення договору споживчого кредиту та робить висновок про некоректність використання у законодавстві України зазначеного терміна, оскільки за ним по суті стоїть право на односторонню відмову від виконання договору. Досить глибоко досліджено проблему здійснення кредитором права вимагати у позичальника дострокового виконання заборгованості за кредитним договором та охарактеризовано це право як односторонній правочин, що містить реституційну відмову³⁷. Незважаючи на достатньо високий рівень наукової розвідки, все ж відчувається певна фрагментарність дослідження, а відтак, неповнота висновків, що потребують переосмислення та додаткового аргументування.

Узагальнюючи викладений матеріал, можемо зробити декілька висновків, що характеризують закономірності розвитку вітчизняної наукової думки щодо проблематики цивільно-правової форми відносин у сфері споживчого кредитування.

1. Заінтересованість наукової спільноти в дослідженні проблематики цивільно-правових аспектів споживчого кредитування з кожним роком зростає, що пов'язано насамперед із розвитком споживчого кредитування та пов'язаних із ним збільшенням конфліктних ситуацій між споживачами-позичальниками та кредиторами.

2. У вивчених нами роботах відсутні спроби порівняльно-правового аналізу не лише законодавства зарубіжних країн у цій сфері суспільних відносин, а й теоретичних доробок науковців країн зі схожою до української правовою системою (наприклад, Німеччина, Австрія, Чехія, Італія, Іспанія) та які (країни) пережили свого часу бум споживчого кредитування, що значно збіднює вітчизняні наукові дослідження.

3. В абсолютній більшості випадків автори досліджень концентрують свою увагу переважно на коментуванні та тлумаченні відповідних положень актів законодавства України, залишаючи при цьому взагалі без

уваги не лише практику укладення та виконання договорів про надання споживчих кредитів, а й судову практику, яка не лише оголює певні законодавчі вади, а й часто ставить неочікувані запитання перед теорією та законодавцем.

4. Концентрування уваги на законодавчих приписах, як свідчать проаналізовані нами дослідження, навряд чи збагачує теоретичну основу цивільно-правової складової відносин у сфері споживчого кредитування, оскільки не враховує сутнісних характеристик цих відносин, що закономірно впливає і на їх правову форму. Це вимагає від нас у подальшому вибудувати вектор цього дослідження таким чином, щоб кожен аспект цивільно-правової форми таких відносин розглядався під кутом зору новітніх підходів у методології цивілістичних досліджень, зокрема, використання здобутків економічного аналізу права, реляційної теорії договорів, біхевіорального аналізу права тощо.

5. Враховуючи вищенаведене, вважаємо за необхідне в подальшому сконцентрувати свої зусилля у вивченні не лише положень чинного законодавства України в сфері споживчого кредитування, а й приділити увагу узагальненню практики вітчизняних судів при розгляді спірних аспектів відносин між споживачами-позичальниками та кредиторами. Крім того, важливо розширити науковий пошук і працями зарубіжних авторів, особливо з тих країн, які мають схожий до вітчизняного правопорядок. При цьому потрібно чітко структурувати проблематику цивільно-правової складової регулювання відносин у сфері споживчого кредитування від окреслення сфери цього явища, через з'ясування закономірностей розвитку цих відносин, що втілюються у їх правову форму на етапах виникнення, виконання та визначення правових наслідків порушення зобов'язань між споживачами-позичальниками та кредитодавцями з метою формулювання не лише теоретичних узагальнень, а й пропозицій щодо удосконалення положень актів законодавства України та практики його застосування.

¹ Див. наприклад: *Сабинин С. Е.* О договоре займа по римскому праву. Историко-юридическое исследование / С. Е. Сабинин. – М.: Т-во Скоропеч. А. А. Левенсон, 1905. – 266 с.; *Удинцев В.* История займа / В. Удинцев. – К.: Тип. И. И. Чоколова, 1908. – 270 с.; *Змирлов К.* Договор займа по нашим законам: Май / К. Змирлов // Журнал гражданского и уголовного права: Май. Издание С.-Петербургского Юридического Общества. – С.-Пб.: Тип. Правительствующего Сената, 1882, Кн. 5. – С. 79–132; *Гаттенбергер К.* Влияние русского законодательства на производительность торгового банковского кредита / К. Гаттенбергер. – Х.: Унив. тип., 1870. – 159 с.; *Голубцов А.* К вопросу о значении долгосрочного кредита в области крестьянского хозяйства / А. Голубцов // Юридический вестник: январь. Издание Московского Юридического Общества. – М.: Тип. А. И. Мамонтова и Ко, 1880, № 1. – С. 99–135; *Каминка А.* Банки эмиссионные и краткосрочного кредита / А. Каминка // Памяти профессора Габриеля Феликсовича Шершеневича: сб. статей по гражданскому и торговому праву. – М.: Бр. Башмаковы, 1915. – С. 231–255.

² Див. наприклад: *Саутенков В.* Потребительские кредиты для населения / В. Саутенков // Хозяйство и право. – М., 1989. – № 4. – С. 130–137; *Сиддигов Н.* Правовые условия предоставления банковского краткосрочного кредита колхозам / Н. Сиддигов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР. – Ташкент: Фан, 1970. – С. 90–96; *Флейшиц Е. А.* Расчетные и кредитные правоотношения / Е. А. Флейшиц. – М.: Госюриздат, 1956. – 278 с.; *Гуревич И. С.* Правовые проблемы расчетных и кредитных отношений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / И. С. Гуревич. – Л., 1972. – 38 с.; *Малеин Н. С.* Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль / Н. С. Малеин; отв. ред.: Певзнер А. Г. – М.: Наука, 1964. – 152 с.; *Куник Я. А.* Кредитные и расчетные отношения в торговле / Я. А. Куник. – М.: Экономика, 1976. – 207 с.; *Шенгелия Р. В.* Гражданская правосубъектность Советского государства в кредитных отношениях / Р. В. Шенгелия. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984. – 256 с.; *Поленина С.* Расчетные и кредитные отношения в Основах гражданского законодательства / С. Поленина // Советская юстиция. – М.: Госюриздат РСФСР, 1962, № 6. – С. 9–11; *Чуркина З. Г.* Некоторые проблемы гражданско-правового регулирования заемных отношений городских ломбардов с гражданами: Проблемы процессуальной формы в юридической науке и практике / З. Г. Чуркина // Вестник Ярославского университета: Проблемы процессуальной формы в юридической науке и практике. Тематический сборник. – Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1972. – Вып. 4. – С. 108–113.

³ Див. наприклад: *Безклубий І. А.* Банківські правочини / Ігор Безклубий. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 455 с.; *Чалий Ю. І.* Договір банківського кредиту та правові засоби забезпечення поворотності кредитних грошей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Ю. І. Чалий; Ун-т внутр. справ. – Х., 1997. – 22 с.; *Ленех С. М.* Кредитний договір: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / С. М. Ленех; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 19 с.; *Духневич А. В.* Правове становище кредитних спілок в Україні / А. В. Духневич; М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк: Іванюк В. П., 2008. – 179 с.; *Кривенда О. В.* Цивільно-правове регулювання позикових відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / О. В. Кривенда; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 22 с.

⁴ *Рябко Л. Г.* Правове регулювання кредитних відносин по законодавству України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Л. Г. Рябко; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – С. 16.

⁵ Там само. – С. 16.

⁶ *Майоров В. О.* Цивільно-правове регулювання договорів в банківській діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Майоров Василь Олександрович; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2010. – С. 137–141.

⁷ Там само. – С. 138.

⁸ Там само. – С. 141.

⁹ *Опlachко Л. П.* Правове регулювання відносин за кредитним договором: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Л. П. Опlachко; Н.-д. ін-т приват. права і підприємництва Нац. акад. прав. наук України. – К., 2011. – С. 10.

¹⁰ Там само. – С. 14.

¹¹ *Квіт Н. М.* Цивільно-правове регулювання іпотечного кредитування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Н. М. Квіт; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 19 с.

¹² *Погребняк В. Я.* Цивільно-правове регулювання відносин споживчого кредитування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / В. Я. Погребняк; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х.: [б. в.], 2016. – 20 с.; Там само. – 226 с.

¹³ Там само. – С. 3–4.

¹⁴ Хочемо відразу зауважити, що до нашого огляду включено не всі наявні публікації, а лише ті, які в основному спрямовані на теоретичне дослідження цивільно-правової проблематики відносин у сфері споживчого кредитування та заявлені їх авторами як спеціальні наукові дослідження.

¹⁵ Денисенко Б. Особливості змін в односторонньому порядку умов договору про надання споживчого кредиту / Б. Денисенко // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 11. – С. 41–43.

¹⁶ Поліщук О. Ю. Права споживача при придбанні ним продукції у кредит / О. Ю. Поліщук // Університетські наукові записки. – 2007. – № 1. – С. 131–135.

¹⁷ На цей час вказана Директива ЄС втратила чинність.

¹⁸ Ми не беремо до уваги окремі спроби здійснити дослідження господарсько-правових аспектів споживчого кредитування, що мали місце в цей проміжок часу, з огляду на те, що наше дослідження сфокусоване саме на цивільно-правових аспектах цих відносин у їх науково-теоретичному вимірі. Див., наприклад: Глібо С. В. Особливості господарсько-правового регулювання споживчого кредитування банками / С. В. Глібо // Проблеми законності. – 2008. – Вип. 98. – С. 45–54; Глібо С. В. Деякі питання регламентування надання банками споживчих кредитів / С. В. Глібо // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2008. – Вип. 15. – С. 78–87.

¹⁹ Лепех С. Проблеми договірної регулювання банківського споживчого кредитування в Україні / С. Лепех // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 3. – С. 172–175.

²⁰ Іваненко Л. Правові засади споживчого кредитування / Л. Іваненко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2011. – № 1. – С. 103–110.

²¹ Там само. – С. 105–109.

²² Там само. – С. 105, 109.

²³ Там само. – С. 109.

²⁴ Янишен В. П. Особливості правового статусу фізичних осіб-споживачів фінансово-кредитних послуг / В. П. Янишен // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Юриспруденція. – 2013. – № 6-2. – Т. 2. – С. 50–53.

²⁵ Янишен В. П. Там само. – С. 51.

²⁶ Там само. – С. 52–53.

²⁷ Янишен В. П. До питання несправедливих умов договорів про надання споживчого кредиту / В. П. Янишен // Актуальні проблеми приватного права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лют. 2014 р. – X., 2014. – С. 211–214.

²⁸ Там само. – С. 214.

²⁹ Пономаренко О. О. Правова природа та зміст споживчого кредиту / О. О. Пономаренко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 5. – С. 56–62.

³⁰ Там само. – С. 61.

³¹ Яновицька Г. Б. Права споживача у разі укладення та виконання кредитно-фінансових договорів / Г. Б. Яновицька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 807. – С. 41–45. – (Серія «Юридичні науки»).

³² Там само. – С. 41–42.

³³ Там само. – С. 45.

³⁴ Зеленова М. О. Окремі аспекти захисту прав споживачів у сфері споживчого кредитування / М. О. Зеленова // Юридичний вісник. – 2015. – № 2 (3) – С. 81–84.

³⁵ Там само. – С. 83.

³⁶ Лепех С. М. Припинення зобов'язань за договором споживчого кредиту на вимогу однієї зі сторін / С. М. Лепех // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. – 2015. – № 1. – С. 151–155.

³⁷ Там само. – С. 153–154.

Резюме

Муляр М. С. Стан вітчизняних цивілістичних досліджень правовідносин споживчого кредитування.

У статті зроблено спробу проаналізувати й узагальнити сучасний стан та основні прогалини наукових досліджень правовідносин споживчого кредитування представниками української науки цивільного права.

Ключові слова: правовідносини, споживчий кредит, стан наукових досліджень, цивільне законодавство.

Резюме

Муляр М. С. Состояние отечественных цивилистических исследований правоотношений потребительского кредитования.

В статье сделана попытка проанализировать и обобщить современное состояние и основные пробелы научных исследований правоотношений потребительского кредитования представителями украинской науки гражданского права.

Ключевые слова: правоотношения, потребительское кредитование, состояние научных исследований, гражданское законодательство.

Summary

Muliar M. Status of domestic civic studies of legal relations in consumer crediting.

The article attempts to analyze and summarize the current state of the main gaps in studies of consumer crediting implemented by Ukrainian civil law researchers.

Key words: legal relations, consumer credit, the state of scientific research, civil law.